

რამდენად გამართლებულია ქრისტიანული ეკლესიის ანთისემიტიზმში დადანაშაულება

თეიმურაზ ბუაძე*

ბევრი თანამედროვე მეცნიერი ამტკიცებს, რომ ანთისემიტიზმის წარმოშობა ქრისტიანულ ეკლესიას უკავშირდება.¹ სახელგანთქმული ფემინისტი თეოლოგი როზმარი რუეტერი იმასაც ამტკიცებს, რომ „ეკლესიამ უნდა იკისროს პასუხისმგებლობა ქრისტიანულ სამყაროში ებრაელთა ტრაგიკულ ისტორიაზე, რომელმაც მისცა ბიძგი პოლიტიკური ანთისემიტიზმის წარმოშობასა და მის ნაცისტურ პრაქტიკას“.² იგივე სულისკვეთებით წერს ფიულ ისააკიცი: „საუკუნოვანი ქრისტიანული კატეხიზაციის, პროპაგანდისა და დისკრიმინაციის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა შიტლერული იდეოლოგია, პროპაგანდა და დევნა“³. რობერტ ოსბორნის მიხედვით: „როგორც ირკვევა, ქრისტიანები თავიდანვე ებრაელების მდევნელები და ანთისემიტები იყვნენ“.⁴

ამ ბრალდებებს აფუძნებენ ახალი აღთქმის იმ ადგილებზე, რომლებიც ებრაელების მიერ ქრისტეს არმილებისა და ქრისტიანების დევნაზე ლაპარაკობს, თუმცა იმ მეცნიერებმა, რომლებიც ქრისტიანებს ანთისემიტიზმის გამოგონებას აბრალებენ, არ შეიძლება არ იცოდნენ, რომ ებრაელთა მიმართ მტრული განწყობები

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის პროფესორი.

¹ Gager J. G., *The Origins of Anti-Semitism: Attitudes towards Judaism in Pagan and Christian Antiquity*, New York, 1983; Isaac J., *Jesus and Israel*. New York, 1971; Isaac, Jules., *The Teaching of Contempt: Christian Roots of Anti-Semitism*, New York, 1974; Ruether R., *Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism*, New York, 1974.

² Ruether R., *Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism*, New York, 1974, 184.

³ Isaac J., *The Teaching of Contempt: Christian Roots of Anti-Semitism*, New York, 1971, 508.

⁴ Osborn R. T., *The Christian Blasphemy*, *Journal of the American Academy of Religion* 53, 1985, 341.

ქრისტესშობამდე დიდი ხნის ადრეც არსებობდა. ის მეცნიერები, რომლებიც ანტაგონისტურად არიან განწყობილნი ეკლესიის მიმართ, ძველი ხალხების მიერ ებრაელებისადმი გამოჩენილ მტრობას უბრალო „ანტიპათიად“ მიიჩნევენ და არა ანტისემიტიზმად.⁵ მათი აზრით, ეს მტრობა არ ყოფილა ხანგრძლივი და სისტემატური, რომ მისთვის ანტისემიტიზმი გვენოდეზინა; ის იზოლირებული და „სპორადული“ მომენტებისგან შედგებოდა და მთლიანად პოლიტიკური კონფლიქტებთან იყო დაკავშირებული, როგორცაა, მაგალითად, მაკაბელთა აჯანყება.⁶ ეს მეცნიერები ამტკიცებენ, რომ ნამდვილი ანტისემიტიზმი ღრმა და უცვლელია, ის, როგორც სრულიად ახალი ფენომენი ქრისტიანებმა შემოიტანეს, რადგან დაფუძნებული იყო მათ ამპარტავნებასა და ამბიციებზე. ეს რომ მართლა ასე ყოფილიყო, ბევრი გავლენიანი რომაელი ინტელექტუალი საიდუმლო ქრისტიანი გამოვიდოდა.

მართლაც, დიდი რომაელი ფილოსოფოსი და სახელმწიფო მოღვაწე ლუციუს სენეკა (ახ. წ. 4-65) ებრაელებს „წყეულ რასად“ მოიხსენიებს და რომაელებზე მათ ცუდ გავლენას გმობს.⁷ გამოჩენილი რომაელი ფილოსოფოსი, სახელმწიფო მოღვაწე და ორატორი მარკუს ტულიუს ციცერონი (ძვ.წ. 106-43) მიიჩნევდა, რომ „ებრაელების ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები ჩვენი იმპერიის დიდებასა და ღირსეულ სახელს უპირისპირდება“.⁸ ცნობილი რომაელი ისტორიკოსი კორნელიუს ტაციტუსი (ახ. წ. 56-117) ებრაელებს აძაგებდა, რადგან, მისი აზრით, მათ „ღმერთები ძულდათ“ და მათი რელიგიური პრაქტიკა „საძაგელი და სამარცხვინო“ იყო. ის ამტკიცებდა, რომ „ებრაელებს მათი ბოროტება აძლიერებს“ და, რომ ისინი „მდიდრებიან ერთმანეთისადმი უცვლელი სოლიდარობითა და სიჯიუტით, დანარჩენ სამყაროს კი მტრებისა-

⁵ Gager J. G., *The Origins of Anti-Semitism: Attitudes towards Judaism in Pagan and Christian Antiquity*, New York, 1983, 88.

⁶ იქვე.

⁷ Smallwood M., *The Jews under Roman Rule*, Leiden, 1981, 129.

⁸ იქვე, 134.

დმი შესაფერისი სიძულვილით უპირისპირდებიან“.⁹ ცხადია, რომ მიუკერძოებელი მკითხველისთვის ზემოხსენებული სიტყვები (უამრავი ანალოგიური ციტატის მოყვანაა შესაძლებელი) გამოხატავს პოზიციას, რომელიც თანამედროვე ეპოქაში ტერმინი „ანტისემიტიზმით“ კვალიფიცირდება.

ანტისემიტურად განწყობილი რომაელები თავიანთ დამოკიდებულებას ებრაელების მიმართ მხოლოდ სიტყვებით არ გამოხატავდნენ. ძვ. წ. 139 წელს გამოცემული ედიქტით ებრაელები რომიდან განდევნეს. მათ ბრალდებოდათ „საკუთარი წეს-ჩვეულებების რომაელებში შემოტანა და ამით რომაული მორალის დასნეულება“.¹⁰ ახ. წ. 19 წელს იმპერატორმა ტიბერიუსმა რომში მყოფ ებრაელებს უბრძანა, მათი ყველა რელიგიური შესამოსელი დაენვათ და სამხედრო ასაკის მქონე ებრაელები სარდინიაში გააგზავნესა იქ გავრცელებული ყაჩაღობის აღსაკვეთად. ტაციტუსის სიტყვებით „თუ ისინი იქაური კლიმატის მსხვერპლნი გახდებოდნენ, ეს იაფ დანაკარგად ჩაითვლებოდა“.¹¹ პაულინუს სვეტონიუსის (ახ.წ. 71-135) მიხედვით, ებრაელები არამარტო რომიდან განდევნეს, არამედ იტალიიდანაც. „მონობა ემუქრებოდა ყველას, ვინც ბრძანებას არ დაემორჩილებოდა“.¹² ახ. წ. 70 წელს იმპერატორმა ვესპასიანემ სპეციალური გადასახადი დაუწესა იმპერიაში მცხოვრებ ყველა ებრაელს, რითაც მიითვისა შესაწირავი, რომელსაც ისინი ყოველწლიურად წირავდნენ იერუსალიმის ტაძარს. კასიუს დიო (ახ.წ. 163-229) იუწყება, რომ ახ.წ. 95 წელს იმპერატორმა დომიციანემ სიკვდილით დასაჯა მისი ბიძაშვილი ფლავიუს კლემენსი და „ბევრი სხვა“, რადგან ისინი „იუდეველთა გზას დაადგნენ“.¹³

⁹ იქვე, 141.

¹⁰ Schäfer P., *Judeophobia: Attitudes towards the Jews in the Ancient World*, Cambridge, 1997, 81.

¹¹ იქვე, 89.

¹² იქვე, 90.

¹³ იქვე, 94.

უნდა ითქვას ისიც, რომ რომაელებსაც არ გამოუგონებიათ ანტისემიტიზმი. ჩვენამდე შემორჩენილია არასასურველი უცხოელების ეგვიპტიდან განდევნის რამდენიმე ცნობა, რომლებიც გამოსვლათა პარალელურ თხრობად მიიჩნევა. ზოგიერთი მკვლევარი ამ ცნობებს ანტისემიტიზმის პირველ მონმობად მიიჩნევს. არსებობს ასევე ძვ. წ. პირველი საუკუნის ბერძნული ტექსტები, რომლებშიც ებრაელები უღმერთო კაცთმოძულეებად არიან წარმოდგენილი. ზოგიერთი მათგანი დანერვილია დიოდორე სიცილიელის (მიახ. ძვ.წ. 90 - ახ.წ. 30), სტრაბონის (მიახ. ძვ.წ. 63 - ახ.წ. 24) და აპიონის (ძვ.წ. 20 - ახ.წ. 45) მიერ. ეს უკანასკნელი ებრაელებს კანიბალიზმშიც კი სდებდა ბრალს.¹⁴

ზემოთქმულიდანაც ცხადი ხდება, რომ ანტისემიტიზმი არ დაბადებულა კონფლიქტისგან, რომელიც ქრისტეს ღვთაებრიობის საკითხთან დაკავშირებით წარმოიშვა ქრისტიანებსა და იუდეველებს შორის. ამასთან ისიც უნდა ითქვას, რომ ანტისემიტიზმი, როგორც ასეთი, სულაც არ არის იზოლირებული და უნიკალური ფენომენი. როგორც ცნობილი მკვლევარი მარი სმოლგუდი ამტკიცებს „ებრაელების არაპოპულარობა მათმა ექსკლუზივიზმმა გამოიწვია, რაც შემდგომში ანტისემიტიზმში გადაიზარდა“.¹⁵ ამის ანალოგიურად, ქრისტიანულმა ექსკლუზივიზმმაც წარმოშვა მოგვიანებით რომაელთა ანტაგონიზმი ქრისტიანთა მიმართ. რომაელები მტრულად ეკიდებოდნენ ასევე ისეთ წარმართულ კულტებსაც კი, რომლებიც ექსკლუზივიზმით ხასიათდებოდნენ. ასეთი იყო, მაგალითად, იზიდასა და კიბელასთან (*magna mater*) დაკავშირებული კულტები.¹⁶

ქრისტიანობის წარმართობაზე გამარჯვებამ ხელი შეუწყო მცდარი შეხედულების გავრცელებას, თითქოს შუასაუკუნეებისდროინდელი და უფრო გვიანდელი ანტისემიტიზმიც მხოლოდ

¹⁴ იქვე, 95.

¹⁵ Smallwood M., *The Jews under Roman Rule*, Leiden, 1981, 144.

¹⁶ იქვე, 150.

ქრისტიანობაში პოულობდეს ფორმალურ დასაყრდენს. სინამდვილეში „ქრისტიანული“ ანტისემიტიზმი წარმართული ანტისემიტიზმის გადმონაშთი უფროა. ამის სასარგებლოდ რამდენიმე გარემოება ლაპარაკობს: ქრისტე მის მიმდევრებს ყველას, თვით მტრების, სიყვარულისკენ მოუწოდებს; ღვთისმშობელი, მოციქულები და პირველი ქრისტიანების უდიდესი ნაწილი ებრაული წარმოშობის იყვნენ; შუა საუკუნეების ანტისემიტიზმი, როგორც წესი, იუდეველებს მდიდარ, წუწურაქ და ვერაფ ადამიანებად წარმოსახავდა, მაგრამ ასეთი ხედვა უცხოა ახალი აღქმისთვის, ის უფრო ახლოს დგას ტაციტუსისა და სხვა რომაელი ავტორების ნაწერებთან.

ახლა იმ საკითხის განხილვაზე გადავიდეთ, შუა საუკუნეების განმავლობაში მომხდარი ანტისემიტური პოგრომები ეკლესიის იუდეველებისადმი დამოკიდებულების ოფიციალური და რეალური პოლიტიკის გამოვლინება იყო თუ მისი საპირისპირო.

საქართველოს ისტორიიდან კარგად ვიცით, თავად ქართველი ებრაელების მიერ დადასტურებული ფაქტი, რომ ჩვენთან არასოდეს ჰქონია ადგილი ანტისემიტურ პოგრომებს, რაც შეეხება დასავლეთ ევროპის ისტორიას, სპეციალისტებმა კარგად უწყიან, რომ 500-1096¹⁷ წლებში მხოლოდ ერთ ასეთ დოკუმენტირებულ მოვლენას ჰქონდა ადგილი. 554 წელს სამხრეთ გალიაში (ახლანდელი საფრანგეთი), კერძოდ კლერმონში გავრცეებულმა ბრბომ რამდენიმე ებრაელი მოკლა და სხვებს ქრისტიანობის მიღება აიძულა. სხვა მსგავსი შემთხვევების არ არსებობა გამონკვეთი უნდა იყოს იმ ფაქტით, რომ ეკლესიამ ოფიციალურად დაგმო ეს ქმედება, გაუმართლებლად ცნო იძულებით ნათლობა და ქრისტიანებისგან მოითხოვა იუდეველები არ შეევიწროვებინათ.¹⁸ ეკლესია ამ პოლიტიკას საუკუნეების განმავლობაში მისდევდა. ამის

¹⁷ მიუკერძოებელი მკვლევრები ამ საკითხის შესწავლას 500 წლით იწყებენ, რადგან მანამდე არსებული კონფლიქტები ძალიან ცუდადაა დოკუმენტირებული და საეჭვოა ისტორიული თვალსაზრისით.

¹⁸ Graetz H., *History of the Jews*, Philadelphia: Philadelphia, 1894, 37–39.

გამოხატულება იყო ისიც, რომ ჯვაროსნებს ეკრძალებოდათ მუსულმანების იძულებით მონათვლა.¹⁹

ამ პერიოდში ანტისემიტური პროგრამების არარსებობას ადასტურებს არაერთი გამოჩენილი ებრაელი ისტორიკოსი. ისრაელელი ისტორიკოსი ნახუმ გიდალი ამ ეპოქას ქრისტიანთა და იუდეველთა ურთიერთობის თვალსაზრისით, „უშფოთველ დღეებად“ მოიხსენიებს.²⁰ ბევრი აკადემიური ჯილდოს მფლობელი, ებრაელთა ისტორიის გავლენიანი მკვლევარი რობერტ ჩაზანი ამ პერიოდს სიტყვა „მშვიდით“ ახასიათებს.²¹ ლეონ პოლიაკოვი (1910-97), ერთ-ერთი ყველაზე გამოჩენილი ანტისემიტიზმის თანამედროვე მკვლევარი როდესაც ამ პერიოდზე საუბრობს, მას ახასიათებს სიტყვებით „ებრაელთა ხელსაყრელი მდგომარეობა“. ის წერს: „მეფეებმა, დიდებულებმა და ეპისკოპოსებმა ებრაელებს ფართო ავტონომია მიანიჭეს, ისინი თავად მართავდნენ საკუთარ თემს და საკუთარი კანონების მიხედვით ცხოვრობდნენ. ამ პერიოდში თალმუდური სწავლება ისევ გაიფურჩქნა რაინისა და სენის ნაპირებზე, ეს მაშინ როდესაც მან საშინელი დაცემა განიცადა ბაბილონში... ებრაელები უფროდაუფრო სახლდებოდნენ ქრისტიანთა შორის და კარგ ურთიერთობას ინარჩუნებდნენ მათთან... მეტერთმეტე საუკუნემდე არც ერთ ისტორიულ თხრობაში არაა ნახსენები სახალხო სიძულვილის აღზევება ებრაელების წინააღმდეგ“.²²

ტოლერანტობის ეს ხუთასწლიანი ეპოქა დასრულდა მეტერთმეტე საუკუნეში. ის გამოიწვია აღმოსავლეთში ისლამური სახელმწიფოების ტერიტორიულმა ექსპანსიამ, რომლის შედეგად გაჩენილი მტრობა ჯვაროსნულ ომებში გადაიზარდა. ამ უკანა-

¹⁹ Kedar B., *Crusade and Mission: European Approaches toward the Muslims*, Princeton, 1984, 65.

²⁰ Gidal N., *Jews in Germany: From Roman Times to the Weimar Republic*, Cologne, 1988, 30.

²¹ Chazan R., *European Jewry and the First Crusade*, Berkeley, 1986, 29.

²² Poliakov L., *The History of Anti-Semitism: From the Time of Christ to the Court Jews*, Vol. 1. New York, 1965, 35–36.

სკნელმა რელიგიური საფრთხის აღქმა გააძლიერა. დიდი რელიგიური კონფლიქტები რელიგიური შეუწყნარებლობის საერთო კლიმატს წარმოშობს. მოგვიანებით ეს შეუწყნარებლობა ვრცელდება ისეთ რელიგიურ ჯგუფებზეც, რომლებიც საფრთხეს არ წარმოადგენენ, თუმცა განსხვავებული რელიგიური პრიციპებით ცხოვრობენ. რელიგიური შეუწყნარებლობის საერთო კლიმატი ჩვეულებრივ ადამიანებს, საეკლესიო და საერო ხელისუფლებისგან დამოუკიდებლადაც, უბიძგებს რადიკალური მოქმედებებისკენ, მათ შორის ანტისემიტური პოგრომებისკენ. ამით აიხსნება ის ფაქტი, რომ მეთერთმეტე საუკუნეში ევროპის სხვადასხვა კუთხეში ვხედავთ ერთმათეთისგან იზოლირებულ, სპონტანურ ანტისემიტურ ძალადობის აქტებს. საზოგადოდ, ამ ძალადობრივ აქტებში ჩვეულებრივი ერისკაცები უფრო მონაწილეობდნენ, ვიდრე სასულიერო პირები, რადგან სასულიერო პირები უფრო ნაკლებად არიან განწყობილნი თვითნებური გადაწყვეტილებებისა და მოქმედებებისკენ, ვიდრე საერონი. ამ დროიდან ერეტიკულ მოძრაობებთან უფრო ინტენსიური დაპირისპირება ხდება. ანტისემიტური და ანტიერეტიკული განწყობების ერთდროული გაძლიერება კიდევ ერთი მინიშნებაა იმაზე, რომ ანტისემიტურ ძალადობას საფუძვლად რელიგიური საფრთხის საყოველთაო აღქმა უდევს და არა ეთნიკური შეუწყნარებლობა, რომელიც უცხო იყო შუა საუკუნეების პერიოდში. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ისლამურ სამყაროშიც მეთერთმეტე საუკუნიდან რადიკალურად ძლიერდება და ხშირდება ანტისემიტური და ანტიერეტიკული ქმედებები.²³

მართალია, დასავლეთში ანტისემიტური და ანტიერეტიკული განწყობები ერთდროულად, მეთერთმეტე საუკუნიდან, იწყებს რადიკალური ფორმების მიღებას, თუმცა ეკლესია და სახელმწიფო ხელისუფლება უფრო ანტიერეტიკული მოძრაობით იყო

²³ Kedar B., *Crusade and Mission: European Approaches toward the Muslims*, Princeton, 1984, 127.

დაინტერესებული, ვიდრე ანტისემიტურით. ეკლესია ცდილობდა, რომ მას რწმენის მონოპოლია შეენარჩუნებია, საერო ხელისუფლება კი, იმ ეპოქისთვის დამახასიათებელი პოლიტიკური მენტალიტეტის გავლენით, საეკლესიო ხელისუფლებისადმი დაუმორჩილებლობას, საერო ხელისუფლებისადმი დაუმორჩილებლობის გამოვლინებად, ან მის ხელშემწყობ გარემოებად აღიქვამდა. ამიტომაც იყო, რომ, მაგალითად, კატარების წინააღმდეგ მიმართულ დამსჯელ ოპერაციაში ერთდროულად მოქმედებდა საერო და საეკლესიო ხელისუფლება, მაშინ, როდესაც, არც ეკლესია და არც სახელმწიფო დაინტერესებულნი არ ყოფილან ებრაელების საყოველთაო გაძევებით და ანტისემიტურ პოგრომებს სამოქალაქო წესრიგის დარღვევის საშიშ პრეცედენტებად აღიქვამდნენ. ამიტომ ეწინააღმდეგებოდა ეკლესია ასეთ ქმედებებს და ამიტომ იდგნენ ასეთი ქმედებების უკან თითქმის ყოველთვის უბრალო ბრბო ან ცალკეული მარგინალი სასულიერო პირები.

ქრისტიანებსა და იუდეველებს შორის ხუთსაუკუნოვანი მშვიდობიანი თანაცხოვრება დასრულდა 1096 წლის 3 მაისს. ეს მოვლენა კარგადაა დოკუმენტირებული და ის ნიშანდობლივია ბევრი თვალსაზრისით. ამ დღეს რაინლანდის გრაფი ემის ლეიზინგელი მეომრებთან ერთად დაესხა თავს შპაიერის (სპაიერის) ებრაულ თემს. ემისს თავისი სამფლობელო დროებით ჩააბარა მისმა ჰერცოგმა, როდესაც ის საღვთო რომის იმპერატორ ჰენრიხ IV გაჰყვა წმინდა მიწაზე პირველ ჯვაროსნულ ლაშქრობაში. ემისს ასევე ევალებოდა, რაღაც დროის შემდეგ, რაინდები შეეკრიბა და აღმოსავლეთში შეერთებოდა ჯვაროსნებს. შპაიერის ებრაული თემის დარბევის შემდეგ ემისმა ჭორი გაავრცელა, რომ ეს ჰენრიხ IV-ის საიდუმლო ბრძანებით გააკეთა, რომელსაც სურდა მისი ჯვაროსნულ ომში წასვლის შემდეგ რაინლანდი ებრაელებისგან გაეწმინდა. ემისის მიხედვით იმპერატორს ასე სურდა ეძია შური ქრისტეს ჯვარცმარზე. ამის საპასუხოდ ჰენრიხ IV წერილი მისწერა თავის ვასალებს, უარყო ეს ჭორი და მათ უბრძანა

ებრაელთა უსაფრთხოება დაეცვათ. მართლაც, ჰენრიხის რაინ-ლანდელ ვასალთაგან მხოლოდ ემიხმა გამოავლინა ასეთი მტრობა ებრაელებისადმი. ემიხს მანამდე შპაიერის ეპისკოპოსიც დაუპირისპირდა. მან შეძლო ებრაელები თავისთან შეეფარებინა და ემიხის უგუნურებას მხოლოდ 12 ებრაელის სიცოცხლე შეენირა, იმათი, რომლებმაც ვერ შეძლეს ეპისკოპოსის მფარველობით ესარგებლად.

ემიხი თვლიდა, რომ აზრი არ ჰქონდა აღმოსავლეთში ღვთის მტერი მუსულმანების წინააღმდეგ საბრძოლველად წასვლას, როდესაც დასავლეთში ღვთის ისეთივე მტრები (ებრაელები) რჩებოდნენ. ამიტომ შპაერის შემდეგ ემიხი ვორმსისკენ დაიძრა. აქაც, ეპისკოპოსმა ებრაელები მათ რეზიდენციაში გადაიყვანა, მათი დაცვის მიზნით. მაგრამ ვორმსში ემიხი ამან უკვე აღარ შეაჩერა, ის ეპისკოპოსის რეზიდენციაში შეიჭრა და ხუთასამდე ებრაელი მოაკლევინა. მომდევნო კვირას იგივე სცენარი განმეორდა მაინცში. აქაც, ეპისკოპოსი შეეცადა ებრაელები დაეცვა, მაგრამ არათუ ეს ვერ შეძლო, არამედ თვითონაც მოუწია გაქცევა, რათა საკუთარი სიცოცხლე გადაერჩინა. ემიხმა და მისმა მეომრებმა იგივე გააკეთეს კიოლნსა და მეცში. ამასთან დაკავშირებით ლეონ პოლიაკოვი წერს: „მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ეპისკოპოსები, საკუთარი სიცოცხლის საფრთხის წინაშე დაყენების რისკის მიუხედავად, თითქმის ყველგან შეეცადნენ ებრაელები დაეცვათ“.²⁴ მეცის შემდეგ, ემიხის მეომრების რალაც ნაწილი მთავარ ჯგუფს გამოეყო და მოზელის ველის ებრაელებისგან გასაწმენდად გაემართა. ისინი მხოლოდ ისეთ დასახლებებს ესხმოდნენ თავს, სადაც მუდმივმყოფი ეპისკოპოსი არ ჰყავდათ. მათ ათასამდე ებრაელი გამოასალმეს სიცოცხლეს. ამასობაში, ემიხის შეიარაღებული რაზმების ორი მეთაური სხვაგანაც დაესხა თავს ებრაელებს. ვოლკმარმა ადგილობრივი ეპისკოპოსის

²⁴ Poliakov L., *The History of Anti-Semitism: From the Time of Christ to the Court Jews*, Vol. 1. New York, 1965, 48.

წინააღმდეგობას ანგარიში არ გაუწია, პრალის ებრაელები დაარბია და ზოგიერთი ამოხოცა. გოშტალკი რატისბონის (რეგენსბერგი) ებრაელებს დაესხა თავს, რომელსაც რამდენიმე მათგანის სიცოცხლე ემსხვერპლა. რომის პაპმა მკაცრად დაგმო ეს მოქმედებები, მაგრამ ამან სასურველი შედეგი არ გამოიღო.²⁵ პაპის მიერ მათი ქმედებების დაგმობის მიუხედავად, ემიხმა და მისმა მომხრეებმა გადანყვიტეს უნგრეთში გადასულიყვნენ და იქაც აენიოკებინათ ებრაელები. მაგრამ მათ უნგრეთში მოქმედმა ეპისკოპოსებმა შეუშალეს ხელი. მათი მოწოდების შედეგად უნგრელი რაინდები შეიკრიბნენ და ემიხს საშუალება არ მისცეს უნგრეთის საზღვარი გადაელახა.

ისტორიული სიმართლე მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ზოგჯერ ცალკეული სასულიერო პირებიც ხდებოდნენ ანტისემიტური პოგრომების ინიციატორნი. ამის მაგალითია ბერი რადულფი, რომლის ქადაგებებმა მეორე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს რაინის ხეობაში ანსისემიტური განწყობების გავლივებას შეუწყო ხელი. ამას, კიდევ ერთხელ, ბევრი მსხვერპლი მოჰყვა კიოლნში, მაინცში, მეცში, ვორმსში და შპაიერში.²⁶ სავარაუდოდ, რადულფი ემიხის და მისი მეომრების ქმედებებით იყო შთაგონებული. რადულფის მიერ ინსპირირებულ ძალადობას წინ გადაეღობა მეთორმეტე საუკუნის დასავლეთ ევროპის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი სასულიერო პირი ბერნარ კლერვოლელი. ის სასწრაფოდ გაემურა რაინის ხეობაში და ებრაელების რბევის შეწყვეტა მოითხოვა. ამის შესახებ ებრაელი მემატთანე ეფრემ ბონელი მოგვითხრობს: „მაშინ უფალმა გაიგონა ჩვენი კვნესა... მან ბოროტი მღვდლის შემდეგ პატიოსანი მღვდელი, დიდი კაცი გამოაგზავნა... მისი სახელი აბატი ბერნარდი იყო ქალაქ კლერვოდან... მან უთხრა მათ: „სამართლიანია წმინდა მიწის დასაცავად მუსულმანების წინააღმდეგ წასვლა, მაგრამ ის ვინც ებრაელს ესხმის თავს და მის მოკვლას

²⁵ Madden T., *A Concise History of the Crusades*, Lanham, MD, 1999, 20.

²⁶ Runciman S., *A History of the Crusades*, Vol. I, Cambridge, 1951, 273.

ცდილობს, სინამდვილეში თავად იესოს ესხმის თავს. რადუღლვს კარგი რჩევა არ მოუცია თქვენთვის, რადგან „ნუ მოკლავთ მათ“ ასე წერია ფსალმუნში ებრაელებზე“. ამ მღვდელს ყველა ქრისტიანი წმინდანად მიიჩნევს... ჩვენი შემოქმედის წყალობა რომ არა, რომელმაც ზემოსხენებული აბატი გამოგვიგზავნა, ებრაელთაგან ვერავინ გადარჩებოდა“.²⁷

მიუხედავად იმისა რომ არაერთი რადუღლვის მსგავსი სასულიერო პირების მაგალითების მოყვანაა შესაძლებელი, ეჭვი არ უნდა შეგვეპაროს, რომ ებრაელების სიცოცხლის დაცვა, ასე ვთქვათ, „ეკლესიის ოფიციალური პოლიტიკის“ ნაწილი იყო. ამას განაპირობებდა არამარტო ქრისტიანული მორალური პრინციპები, არამედ ესქატოლოგიური დოქტრინაც. ქრისტიანული ეკლესია, წმინდა წერილზე დაყრდნობით, ოდითგანვე ასწავლიდა, რომ უფლის მეორედ მოსვლის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანი ებრაელთა მოქცევა იქნებოდა. აქედან გამომდინარე, ქრისტიანები ფიქრობდნენ, რომ ებრაელთა ახლანდელი სიჯიუტე და მათი მომავალი გაქრისტიანება უფლის ხელში იყო, და ის ვინც ძალით შეეცდებოდა მათ გაქრისტიანებას, ღვთის განგებულების წინააღმდეგ წავიდოდა. მაგალითად, ნეტარი ავგუსტინე ასწავლიდა, რომ ვინც ებრაელს მოკლავდა, ღვთისგან შვიდგზის შურისძიებას დაიმსახურებდა.²⁸ ეკლესიის აზრით, ებრაელი იუდეველების ისტორიის ბოლომდე ანუ მეორედ მოსვლამდე შენარჩუნება ღვთაებრივი განგებულების ნაწილი იყო. ამის გამო იყო, რომ შუა საუკუნეების პაპები არასოდეს აიძულებდნენ ებრაელებს რწმენა შეეცვალა და ებრაელები, სხვა რელიგიური ჯგუფებისგან განსხვავებით, მაინც ინარჩუნებდნენ არსებობას თვით ყველაზე არატოლერანტულ რელიგიურ გარემოში. როგორც ნიუ-იორკის უნივერსიტეტის ებრაული და იუდაისტური კვლევების გამორჩენილი მკვლევარი და

²⁷ Chazan R., *Church, State, and Jew in the Middle Ages*. West Orange, NJ, 1980, 107–8.

²⁸ იქვე, 108.

პროფესორი რობერტ ჩაზანი აღნიშნავს: „ებრაელების ხშირი დისკრიმინაციისა და მათ წინააღმდეგ მუდმივად მიმართული ექვემდებარების მიუხედავად, ფაქტად რჩება, რომ ქრისტიანულ საზოგადოებაში ცხოვრებისა და საკუთარი რელიგიური ვალდებულებების დაუბრკოლებლად აღსრულების უფლება ჰქონდათ“.²⁹ იგივე მოსაზრებას ახმოვანებს ასევე ცნობილი ებრაელი ისტორიკოსი სტივენ კაცი, რომელიც ბოსტონის უნივერსიტეტის იუდაისტური კვლევების ელი ვიზელის ცენტრს ხელმძღვანელობდა: „მიუხედავად იმისა, რომ ქრისტიანული სამყარო თხუთმეტი საუკუნის განმავლობაში ფლობდა ძალაუფლებასა და შესაძლებლობას გაენადგურებინა ებრაელი ხალხის ის სეგმენტი, რომელზეც ბატონობდა, მან ეს არ გააკეთა... ებრაელთა ფიზიკური განადგურება არასოდეს ყოფილა არც ერთი ეკლესიისა და ქრისტიანული სახელმწიფოს ოფიციალური პოლიტიკა. იმის ნაცვლად, რომ ეკლესიას აქტიურად ეზრუნა იუდაიზმის აღმოფხვრაზე, მან საკუთარ დოგმატურ სწავლებაზე დაყრდნობით გადაშენებისგან დაიცვა ებრაელები და იუდაიზმი... მიუხედავად იმისა, რომ ქრისტიანული ცივილიზაცია ამცირებდა და ზღუდავდა ებრაელებს, როგორ პარადოქსულადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს, ის მუდმივად იცავდა მას გადაშენებისგან, რადგან „ხორციელი ისრაელის“ კოლექტიური მოქცევა მეორედ მოსვლის ნიშნად მიიჩნეოდა“.³⁰ კაცი იმასაც წერდა, რომ პრინციპი „ნუ მოკლავ იუდეველს“ ქრისტიანებისთვის „მეთერთმეტე მცნებად“ იქცა.³¹

სტატიის შეჯამების მიზნით, კიდევ ერთხელ უნდა ითქვას, რომ ქრისტიანული ეკლესიის ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე, მის უამრავ სასულიერო პირებს შორის, ისევე როგორც სხვა პროფესიის ადამიანებს შორის, ზოგი წმინდანი იყო, ზოგი – ოპორტუნისტი, ზოგი – ღვთისმოსავი, ზოგი – კორუმპირე-

²⁹ Chazan R., *European Jewry and the First Crusade*, Berkeley, 1986, 30.

³⁰ Katz S., *The Holocaust in Historical Context*, Vol. 1. New York, 1994, 317.

³¹ იქვე, 315.

ბული, ბევრი მათგანი – უმეცარი, ზოგი – ათეისტი, ზოგჯერ – შეშლილიც. სულაც არაა გასაკვირი, რომ ზოგიერთ მათგანს სჯეროდა, თითქოს ღმერთს სძულდა ყველა ებრაელი და მათ წინააღმდეგ მიმართულ ძალადობაშიც აქტიურად მიიღო მონაწილეობა. მაგრამ როგორც უკვე ვნახეთ, ებრაელების მიმართ ასეთი ქცევა არ იყო ეკლესიის ოფიციალური პოზიცია და არ შეესაბამებოდა სამღვდელოების აბსოლუტური უმრავლესობის შეხედულებებსა და ცხოვრების წესს. უფრო მეტიც, სასულიერო პირები თითქმის ყოველთვის იცავდნენ ებრაელებს ფანატიკოსების თავდასხმებისგან და ზოგჯერ ამით საკუთარ სიცოცხლეს საფრთხეში აგდებდნენ.

* Professor at Sulkhani-Saba Orbeliani University.

IS IT JUSTIFIED TO ACCUSE THE CHRISTIAN CHURCH OF ANTI-SEMITISM FROM A HISTORICAL POINT OF VIEW?

Teimuraz Buadze*

Some historians blame the Christian Church for the origin of anti-Semitism. This accusation is unjustified from a historical point of view, a lot of well-documented historical facts and circumstances speak against it. Christian moral and eschatological teaching create unfavorable conditions for the formation of anti-Semitism.

Keywords: Anti-Semitism, Judaism, Eschatology, Church